

*Якимчук Ірина Миколаївна, кандидат економічних наук, доцент,
Демочані Олена Едуардівна, аспірантка
Київський національний університет будівництва і архітектури*

БАГАТОМОДАЛЬНИЙ ТА РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХОДИ ЯК БАЗИ ЕКОНОМІЧНОЇ МОДЕРНІЗАЦІЇ СУЧАСНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Діючі методи обструкції неспостережуваній економіці не забезпечують глибоких якісних змін, а стандартні підходи влади протидії цьому негативному явищу не мають бажаних результатів. Запропоновано як основу інституційної модернізації багатомодальний та ризик-орієнтований підходи. У цьому зв'язку розроблено та обґрунтовано алгоритм протидії суб'єктам господарювання, які проводять неспостережувані економічні операції (рис. 1). Побудова цього алгоритму включає в себе два основні принципи: 1) витрати алгоритмізації повинні бути мінімальними; 2) складові (кроки) алгоритму мають бути логічно "вмонтовуваними" в модель раціонального функціонування суб'єктів господарювання. Хотілося б відзначити, що при застосуванні подібних алгоритмів важливого значення набуває фактор економії часу. Адже очевидно, що процеси протидії неспостережуваним економічним процесам об'єктивно повинні бути узгоджені з тривалістю інституційних змін (в нашому випадку інституційною модернізацією). І в цьому аспекті фактор часу досить часто набуває критичного значення.

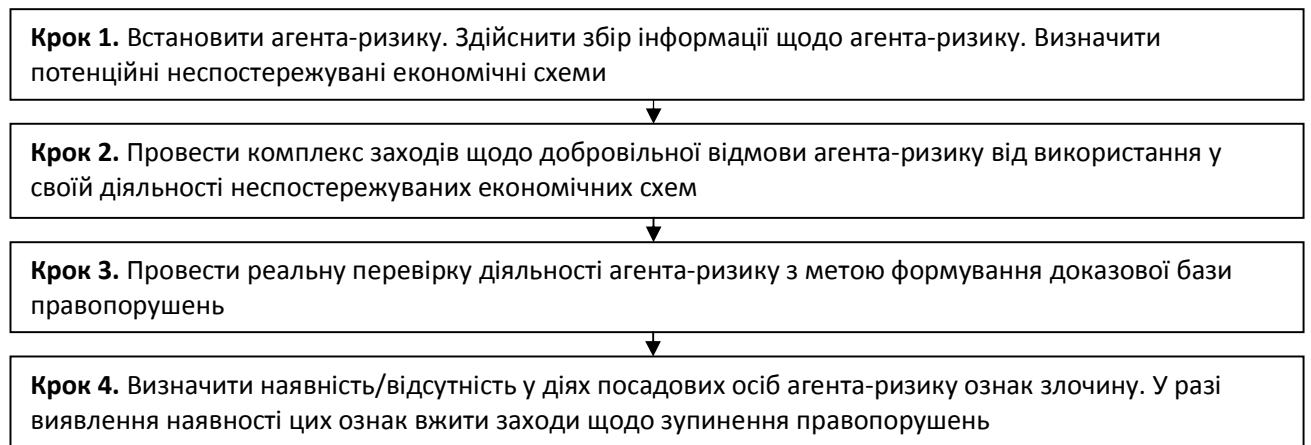

Рис. 1. Елементарний алгоритм руйнування неспостережуваних схем економічної поведінки*

Окремо в роботі досліджено вітчизняну і галузеву практику державно-приватного партнерства саме у контексті детермінації неспостережуваних економічних процесів. Так, проведений аналіз змісту основних переваг та втрат від дії імпліцитних державно-приватних партнерств засвідчив, що такі партнерства мають різну природу утворення, але масштабність та інтенсивність їх проявів, по суті, є віддзеркаленням суперечливості розвитку системи державного регулювання економіки. Слід відзначити, що надзвичайно поширеними є форми таких партнерств під час мобілізації коштів до бюджетів різних рівнів, де діяльність окремих представників органів влади може виступати безпосередньо дисфункціональним фактором. В результаті це перешкоджає процесам оптимального розподілу коштів між рівнями бюджетної системи, ускладнює процеси побудови короткострокових та/або довгострокових прогнозів соціально-економічного розвитку та ін. Згадані негативні ефекти можуть бути відображені у вигляді моделі (рис. 8) взаємодії влади (у першу чергу мова йде за органи стягнення) та вищого менеджменту підприємств аграрної сфери при сплаті податків. Суть моделі полягає у взаємозалежності влади і бізнесу. Так, бізнес активно бере участь у проведенні надмірної та/або помилкової сплати податків та зборів до бюджету, а влада, в свою чергу, впливає на створення сприятливого клімату для підприємства (зменшення перевірок, надання специфічної інформації, приховування порушень законодавства та ін.). Як наслідок, це породжує цілий спектр лавиноподібних неспостережуваних економічних процесів (1).

На підставі аналізу наукових джерел встановлено такі основні механізми виникнення інститутів: запозичення, спонтанний винахід та свідоме проектування. Досліджено теоретико-методологічний механізм становлення репрезентативного економічного інституту в контексті системи управління інституційними змінами (рис. 2).

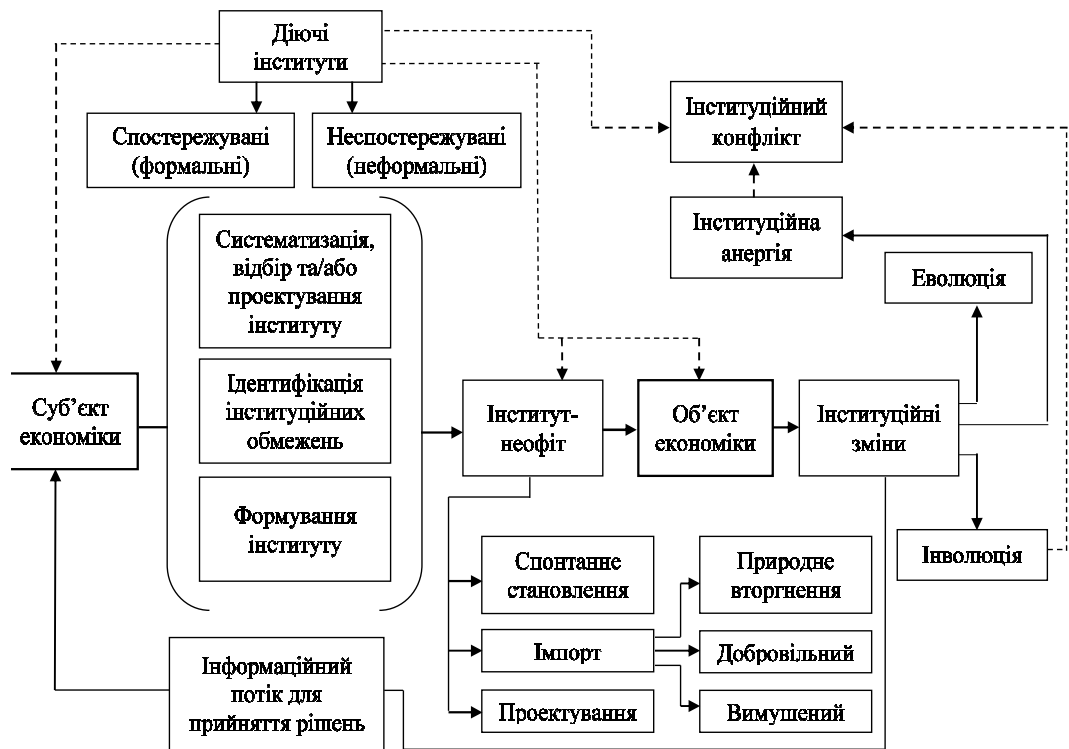

Рис. 2. Універсальний механізм становлення економічного інституту в контексті системи управління інституційними змінами*

Примітки: ← 1) – прямий зв'язок;
 ←--- 2) – опосередкований зв'язок.

Визначено, що будь-який процес забезпечення соціально-економічної політики представляє собою систему, основними елементами якої є: суб'єкт (держава, місцева влада та ін.); об'єкт (суб'єкт господарювання, сфера, сектор економіки тощо); цілі та задачі (стійкий розвиток, максимізація вартості та ін.). З'ясовано, що на впровадження нових інститутів об'єктивно впливають вже діючі інститути (спостережувані та неспостережувані). З огляду на зазначене, економічні інститути можуть як сприяти досягненню еволюційного розвитку та/або ефективному використанню ресурсів, так і навпаки – сприяти виникненню інволюції, що проявлятиметься в атрофії економічних зв'язків, занепаді тощо. У той же самий час можуть бути ситуації відсутності будь-якої реакції (або це є незначним) на впровадження нових інститутів (т. з. "ефект інституційної енергії").

Відзначено, що досягти ефективного функціонування інститутів можна лише за однієї головної умови – виникнення стійкого бажання їх дотримуватися та формування відповідної моделі поведінки, тобто вигідності інститутів для соціуму, точніше за критичного ядра групи агентів, що є реципієнтами цього інституту. У свою чергу система інститутів повинна володіти потенціалом самоорганізації, що передбачає реалізацію принципу постійного пошуку більш вигідних схем узгодження економічних інтересів між агентами ринку (2).

На основі розроблених та обґрунтованих факторів інституційного впливу ідентифіковано основні переваги та недоліки існуючих механізмів виникнення інститутів. Зокрема, встановлено, що імпорт інститутів може бути небезпечним, оскільки здатний формувати помилковий вектор розвитку, де невідповідність із неявним інституційним середовищем породжуватиме каскад дисфункцій різного рівня. Що ж до найбільших небезпек спонтанного становлення та/або природного вторгнення інститутів (як різновиду імпорту), то вони можуть полягати у ризиках недостатньої поінформованості економічних агентів та/або в результаті створення окремими реципієнтами навмисної інформаційної асиметрії. Як наслідок, такі механізми становлення інститутів можуть знехтувати базальні інтереси соціуму, в т. ч. у майбутніх періодах. В даному випадку не має значення, які саме причини криються за подібним ігноруванням інтересів суспільства: несвідомі – кустарництво щодо інституційних підходів, неналежна компетентність агентів ринку, що впроваджують інститути та ін.; свідомі – камуфляж дисфункційних економічних моделей поведінки та ін. Зауважено, що імпорт інститутів, за своєю суттю, завжди є фактором приналежності до іншого інституційного середовища. Висловлено гіпотезу також про те, що імпорт та/або спонтанне становлення інститутів, як правило, є примітивним механізмом, що найчастіше не передбачає розвитку існуючого інституційного середовища.

Водночас обґрунтовано, що планування інститутів, на відміну від імпорту та спонтанного становлення, як правило, позбавлене статичності. Саме це дозволяє встановлювати нові зв'язки та відносини між економічними агентами ринку, до того ж це є більш прозорим процесом. Планування дозволяє на більш якісному рівні оцінити переваги та недоліки компонентів інститутів, у т. ч. тих, які імпортуються та/або спонтанно виникають, і вже в результаті цього зменшити ризики помилок. При цьому, для успішної, якісно нової коадаптації нових інститутів необхідні: 1) чіткість та прозорість дій з інституційного конструювання;

2) своєчасність інститутів та визначеність технології впровадження інституційних змін; 3) створення необхідних умов для врахування "розумних" інтересів агентів ринку в нових інституційних умовах.

Визначено інституційну сутність та типологію основних конфліктів в ринковій економіці. Досліджено складові типових конфліктів, а також проведено аналіз різновиду економічних конфліктів "влада – суб'єкти господарювання" в аграрній сфері. Встановлено, що будь-які диспропорції соціально-еколого-економічної системи призводять, через відповідні інциденти, до загострення конфліктних ситуацій. В основі останніх об'єктивно лежать протиріччя інтересів основних груп агентів та, відповідно, інститутів системи. Результати власних досліджень дають підстави стверджувати, що проведення інституційної модернізації аграрної сфери можливе лише за умов недопущення нових видів та зменшення наслідків вже діючих конфліктів, що є різновидом схем ухилення від суспільного контролю. Доведено, що одним із універсальних інструментів неспостережуваної економіки у світлі конфліктологічної парадигми є окремі типи інституційних угод, і це є принципово новою методологією відображення реальних процесів.

Конфліктні характеристики в цілому є характерною особливістю будь-якої соціально-еколого-економічної системи. Однак, саме у транзитивних економіках показники такої конфліктності, її види та форми набувають особливого значення як безпосередній фактор дисфункцій та підстава для розширення поля неспостережуваних економічних процесів в інституційному середовищі, яке позбавлене механізмів мінімізації ризиків таких конфліктів. Практика свідчить, що адекватність розгляду сучасних проблем галузі може бути забезпечена через опис моделі відповідних конфліктів. При цьому розв'язання конфлікту повинно відбуватися на основі науково обґрунтованої системи корекції моделі поведінки основних учасників соціально-еколого-економічних відносин

Список використаних джерел і літератури

1. Семцов В.М. Теоретико-методологічні засади інституційної модернізації підприємств аграрної сфери на основі ідентифікації неспостережуваних економічних процесів : автореф. дис ... д-ра екон. наук : 08.00.04 / Володимир Михайлович Семцов, Приват. вищ. навч. закл. "Львів. ун-т бізнесу та права". – Львів : [б.в.], 2019. – 40 с

2. Управління конкурентоспроможністю підприємства: [кол. монографія]/ С.М. Клименко, О.С. Дуброва, Д.О. Барабась та ін. — К: КНЕУ, 2009. — 272 с.

3. Орлова Н.С. Механізми розвитку корпорацій в інформаційному суспільстві: Монографія / Н.С. Орлова. - Донецьк: ТОВ «Цифрова типографія», 2011. - 370 с.